

записів Хроніка мала радше історіографічний, аніж релігійний характер, через що її лінгвістична специфіка залишилася набагато ближчою до автентичного англосаксонського мовного континууму.

Але вже після Норманського завоювання картина різко змінюється. Із початком панування нової, норманської (тобто, франко-скандинавської за мовним критерієм), адміністрації, їй довелося почати напряму спілкуватися із місцевим англосаксонським населенням. Як це вже зазначалося вище, подібне повсякденне спілкування відбувається лише прозою. Так як місцева освічена верхівка суспільства була, у переважній більшості, винищена фізично, нікому було передавати далі культурну спадщину, а отже, тепер вже звичайне населення було вимушене навчатися мові завойовників і сприймати їх культуру. Саме від франкомовної культурної верхівки в англійську мову приходять нова манера побудови прозаїчних текстів.

Із усього вищесказаного можна висловити припущення, що ті тенденції вжитку прикметників, ад'єктивів та відад'єктивних елементів, які, згідно з традиційною точкою зору на історію розвитку англійської мови, сприяли подальшій аналітизації мовної системи, у тій чи іншій мірі семантично, ономазіологічно та генетично були пов'язані із релігійним, християнським контекстом. Як показало проведене нами дослідження, аналітичні тенденції характерні для мов зовсім інших етимологічних груп, таких як грецька, латинь або давньоєврейська, неминуче впливали на давньоанглійську мову крізь римо-католицьку освітньо-культурну традицію.

У цьому контексті варто відзначити, що вжиток прикметників у давньоанглійській мові визначався, судячи з результатів нашого дослідження, семантико-функціональним фактором. А з аналітизацією мови він поступився позиціями на користь синтаксичної потреби. На середньоанглійському етапі семантичний фактор стрімко починає нівелюватися, у чому можемо бачити пряму паралель з послабленням «комунікативного принципу» О. Мороховського [Мороховский 1980]. Тож, при переході до середньоанглійського етапу розвиток англійської мови, як у випадку поетичних текстів, так і в прозі, почав детерминуватися переважно факторами суто екстралінгвістичного характеру.

Література

- Арутюнова Н. Д. О номинативном аспекте предложения / Н. Д. Арутюнова // Proceedings of the Eleventh International Congress of Linguists, Bologna–Florence, Aug. 28 – sept. 2, 1972. – V. 2. – Bologna-Florence : Mulino, 1975. – 813 p.
- Драгунов А. А. Грамматическая система современного китайского разговорного языка / А. А. Драгунов. – Л. : Изд. ЛГУ, 1962. – 270 с.
- Иванова И. П. Исторический синтаксис английского языка / И. П. Иванова, Т. М. Беляева, Л. П. Чахоян // Иванова И. П., Беляева Т. М., Чахоян Л. П. Практикум по истории английского языка. – СПб. : ПИТЕР, 1999. – С. 60-66.
- Кубрякова Е. С. Части речи в ономазіологическом освещении / Е. С. Кубрякова. – М. : Наука, 1978. – 116 с.
- Мороховский А. Н. Слово и предложение в истории английского языка / А. Н. Мороховский. – К. : Виша школа, 1980. – 216 с.
- Харитончик З. А. Имена прилагательные в лексико-грамматической системе современного английского языка / З. А. Харитончик. – Минск : Вышэйшая школа, 1986. – 96 с.
- Шабаліна О. О. Синтаксико-стилістичні характеристики прикметників та ад'єктивних елементів у давньоанглійській прозі (на матеріалі «Англосаксонської Хроніки») / О. О. Шабаліна // Наукові записки. – Випуск 118. – Серія : Філологічні науки (мовознавство). – Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2013. – С. 588-594.

УДК 81'1

ШВАЧКО С. О.

(Сумський державний університет)

СИНКРЕТИЗМ КВАНТИТАТИВНИХ КОНСТРУЮВАНЬ (НА МАТЕРІАЛІ ЧИСЛІВНИКІВ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ)

У статті осмислюється явище синкретизму на матеріалі англійських квантитативних слів – числівників та слів міри і ваги. Мають місце порівняння з дименціональною лексикою. Синкрети розглядаються на матеріалі синкретсемії. Актуальність теми мотивується зростаючим інтересом учених до нової наукової парадигми – синергетики.

Ключові слова: синкретизм, квантитативні слова, гіпотези, синергетика.

Швачко С. А. Синкретизм количественных конструкций (на материале числительных английского языка). Объектом исследования является феномен синкретизма на материале количественных единиц в модусах языка, речи и речевого поведения (предмет исследования). Цель исследования состоит в осмыслении упомянутой парадигмы, ее идей, процессов самоорганизации и саморазвития. В работе верифицируются гипотезы:

- номинативные единицы являются билатеральными и синкретичными;
- их системная организация и эволюция интегрируется триадой материи, энергии, информации;
- основным методологическим механизмом является онтогносиологический подход к исследуемым референтам.

Ценным вкладом представляется дальнейшая разработка основных положений и понятий новой научной парадигмы – лингвосинергетики.

Ключевые слова: синкретизм, количественные слова, гипотезы, синергетика.

Shvachko S. O. Syncretism Of Quantitative Units: English Numerals. The article in question deals with the English quantitative units, i.e. numerals, numeric words, on the one hand, and dimension units – words of weight and measure, on the other hand. This object is dealt with in the endozones of language, speech and speech behaviour. The aim of investigation consists in identification of the markers of systematic arrangement of the paradigm – its selforganization and evolution: verification of hypotheses that:

- bilateral and syncretic aspects of words go together;
- incorporated subject matter, energy and information of syncretas make the triad go;
- ontognosiological method is at work.

Topicality of the theme is objectivized by the growing interest to the problem by scientists of this country and abroad. This is a new scientific paradigm (synergetics), let alone many a lacunar item within its domain. Valour scenes remain undiscovered yet and await their solution in terms of major ideas and categories.

Lacunarity is indebted to the process of cognition, cognized and non-cognized phenomena. The choice of complex ontognosiological approach is determined by the nature of referents. Missing items come into being due to the problem of nothingness. The syncretas come archaic due to losses in the vocabulary or fall out of concepts. Some words are prohibited by taboo. Some syncretas work in the speech behaviour (silence, hesitation, pauses).

Keyword: syncretism, quantitative words, hypothesis, synergetics.

Об'єкт та предмет дослідження відповідно – це осмислення ідей синкретизму на матеріалі англійських кількості слів і словосполучень. **Мета** дослідження – це:

- верифікування гіпотези;
- слова мають білатеральну та синкретичну природу;
- самоорганізація та самодобудова кількості слів інкорпорує інтеграцію матеріалу, інформації та енергії;
- розпізнання чинників синкретизму зазначеної парадигми, її самоорганізації та еволюції.

Основним методологічним інструментом ідентифікації синкретичних явищ є онтогносіологічний прийом. Слова, як білатеральні знаки, мають поверхневу та глибинну структури (матеріальну та ідеальну). У науковій літературі на часі метазнак *синкрета* позначає дифузні, гібридні, контаміновані, синкретичні утворення. М. В. Піменова вживає термін *синсеміотичний* [Піменова 2011]. У ЛЭС [ЛЭС 1990, с. 446-447] йдеться мова про синкретичні суфікси, нульові закінчення, нульові морфеми. В англійській мові нульові флексії реалізуються в базових формах дієслів, іменників, прикметників. Синкретичний суфікс *-ish* у слові *greenish* вживається на позначення неповного зеленого кольору та частинимовного форманта.

Процеси ущільнення, лігатури передбачають зникнення окремих сем, формантів вихідних конструвань, появи модифікованих одиниць [Швачко, Шуменко 2013]. В англійській мові виокремлюється парадигма слів із префіксом *syn-* або його варіантом *sym-* (перед губними приголосними). Пор. англ.: *synonym, symmetry, symposium, symbios, synthesis, symphony, synergetics, synergism, synchrony, syncretic, syncretism, syncretize* тощо. У зазначених інтернаціоналізмах ініціальні морфеми семантизують сумісність, одноразовість позначуваного грецькою кореневою морфемою. Семантично інтеграція морфемних основ мультиплікативно номінує значення складових за формулою $(a + b) \rightarrow ab$. Так, синкретичними є англійські числівники з морфемами *-teen, -ty* (їх етимологія є *ten / десять*). Перша група числівників семантизує назви чисел другого десятка, друга група – назви десятків. Різниця між групами експлікується мотивацією процесів – відповідно додаванням та множенням [Швачко, Шуменко 2013].

Явище синкретизму притаманне бісемії, полісемії, а також термінам із складеними основами типу *лінгво-когнітивний, структурно-семантичний, структурно-функціональний*,

які графічно зображуються за допомогою дефіса. Семантично основи не є ідентичними, а результати мультикативного поєднання (за формулою ab), чинником синкрети. Ущільнення як процес мультиплікації входить в парадигму позначень *скорочення, скоротису, пропусків, лігатур, лакун, анотацій, резюме*, поляризації процесів пролонгації, розширення, відступів, пікторальних та графічних додатків, маркерів буття номінативних та комунікативних одиниць [Овсянко 2016]. Феномен синкретизму притаманний і лексичним одиницям, серед них, у нашому випадку, квантитативним словам. Синкретичною для них є інтеграція номінацій числа та величин – числівників, нумеральних слів, дименціональних слів, слів міри і ваги [Швачко 2008].

Синкретичною для квантитативних слів є інтеграція сем кількості та предметності, яка (інтеграція) є наскрізною у діасинхронічному представленні мови. Квантитативні одиниці своєю появою зобов'язані субстантивним одиницям: немає кількості без субстанції, так як немає колоризмів без іменників. Пам'ять про етимони предметного значення числівників не є такою прозорою, як у словах міри і ваги з їх експліцитною мотивацією. Пор. англ.: *ell, foot, span, stone, yard, inch, mile, furlong*. Квантитативні детермінанти в основному мають відіменникове соматичне походження *one, five, ten, ell, foot, span, inch*, поряд з назвами інструментів, предметів *yoke, furlong, mile, yard, stone*. Предметні семи копулюють із квантитативними семами в ендозоні вимірювання, дискретності/не дискретності – на просторах нумеральних та фразеологічних сполучень. Валоративною є робоча гіпотеза: одиниці зі спільними семами проходять гомогенні модифікації. Так, явище семи чудес числівників (див. далі) є діючими у розповіді про слова міри і ваги. Числівники у художньому дискурсі вживаються з дискретними одиницями, номінаціями живих істот, природних денотатів та артефактів, абстрактних феноменів та слів міри і ваги. В останньому випадку діє синкрета числівники + вимірювачі. Дискретними виступають нумеральні блоки, недискретними – дименціональні. Тут діє онтогносіологічний прийом: вибір слів детермінується природою референтів.

Синкретизм спрацьовує не лише у парадигмі квантитативних одиниць – ця тенденція є онніпотентною. По-різному представлений синкретизм у денумеральних вторинних конструюваннях. Повнозначні деривати зберігають вихідні семи, неповнозначні, службові резонують їх (див. далі). Обидві парадигми квантитативних слів підвладні модифікації від предметних значень до квантитативних, а потім – до спустошених. Таким чином, не всі слова є термінами, але всі мовні одиниці є синкретичними.

Числівникам англійської мови притаманна синкретсемія (термін М. В. Піменової), яка охоплює нерозчленовану мовну одиницю, номінацію позначуваного та позначувального [Піменова 2011]. За змістом одна лексема (синкрета) вживається для семантизації двох або більше значень одночасно, які актуалізуються у мовленні. Історично числівники належали до групи синкретів, оскільки вони мали і предметне, і кількісне значення в своїй біографії [Dantzig 1956].

Числівники англійської мови – самостійний незамкнений ряд повнозначних нумеральних слів, яким притаманні специфічні 1) морфологічні, 2) семантичні, 3) синтаксичні та 4) словотворчі особливості. Числівники позначені сигнікативною ознакою та нульовим денотатом. Від інших частин мови числівник відрізняється наявністю семи нумеральності, що є його базовою ознакою.

Числівникам різноструктурних мов притаманна ізоморфність, на що вказує мотивація метазнаків англ. – *Numeral*, укр. – *числівник*, рос. – *числительное* [Швачко, Шуменко 2013]. Як лексичні одиниці, що виражають число, числівники співвідносяться з натуральним рядом чисел, їм притаманна ригористична семантична організація. Ці слова співвідносяться з поняттям числа, яке вони уточнюють, ідентифікують. Кожен числівник позначає число на одну одиницю більше попереднього та дефінується за формулою $C_n = C_{n-1} + 1$ ($5=4+1$, $6=5+1$). Ряд, який починається з одиниці, послідовно збільшується на одиницю, може бути

апріорі нескінченним. Це «чудо числівників» корелює у науковій літературі із феноменом термінологізації. А. Є. Супрун назвав числівники «абсолютними термінами» [Супрун 1969]. З часом числівники десемантизувалися, втратили сему предметності, набули рис термінологічності, а також – відсутності морфологічної оформленості (в англійській мові).

Поняття числа і фігури взято не звідкись, а тільки з дійсного світу, – писав Ф. Енгельс, – десять пальців, на яких люди вчилися лічити, тобто зробити першу арифметичну операцію, є все що завгодно, тільки не продукт вільної творчості розуму. Щоб лічити, потрібно мати не лише предмети, які піддаються лічбі, а й мати вже здібність абстрагуватися при розгляді цих предметів від усіх інших їхніх властивостей, крім числа, а ця здібність є результатом довгого історичного розвитку, що спирається на досвід [Енгельс, с. 37].

Назви чисел виникли давно та є на часі абстрактним показником кількості предметів, а порядкові прикметники – денумеративи – на позначення лічби. Числові позначення синкретично інтегрували з позначенням предметів, згодом – їхніх ознак. Без числа неможлива не лише будь-яка наука, а й будь-яке знання, будь-яке відношення до життя. Число дає не тільки міру речей, а й простий зв'язок явищ, і тут мова пов'язана із числом у розвитку людського мислення від дифузно-предметних спроб людини до сучасного розуміння числа у всьому математичному та філософському розмаїтті числових можливостей. «Світ є число» – стверджував Платон. Витоки поняття числа сягають давнини й пов'язані з когнітивною діяльністю людей, як таке, що виникло із лічби окремих предметів.

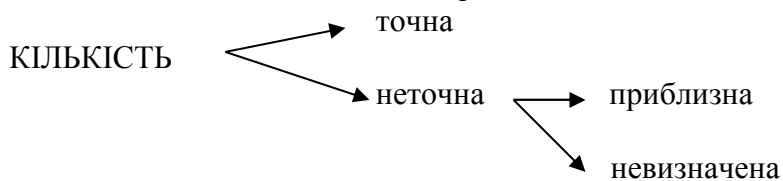
Однією із форм ранньої лічби слугував простий перелік реальних об'єктів. Предметні витоки є віддаленими на часі, прихованими й імпліцитними, що як сплески предметності час від часу появляються на векторі функціонування [Жлуктенко 1962]. Поліфункціональність числівників об'єктивується характером когнітивних процесів, засобами їх експлікації у мовній картині світу, їх синкретичного буття [Приходько 2008]. Номінативна функція числівників полягає в позначенні результатів пізнання на просторах дискретного та недискретного буття референтів. Під когнітивною функцією числівників розуміємо здатність цих мовних одиниць зберігати основні етапи пізнання об'єктивних квантитативних відношень. Когнітивна функція числівників «розповідає» про складний шлях становлення категорії кількості, про здатність досліджуваних мовних одиниць відображати основні віхи еволюції від предметних значень праформ до термінологічного значення, потім – до де термінологічного та якісно-предметного наповнення. Вивчення когнітивної функції числівників допомагає розумінню числа як факту мовної онтології.

Прагматична функція числівників реалізується у фразеологічному контексті, в їх емоційно-експресивному бутті. Епідигматична функція (словотвірна) об'єктивується наявною парадигмою денумеративів, утворених за моделями макросистеми [Єнікеєва 2006; Жлуктенко 1962; Швачко 2013]. Числівники англійської мови пройшли складний шлях і характеризуються притаманними структурно-семантичними тенденціями. Числівники англійської мови – самостійний лексико-граматичний клас слів із властивими їм семантико-функціональними показниками, яким притаманні ізоморфні риси лексико-семантичного поля кількості, що становить поліцентричну ієрархічну парадигму [Швачко, Шуменко 2008].

На парадигматичній осі числівники реалізують тільки точні числові характеристики, що експлікує їх термінологічний характер. У текстовому оточенні числівники модифікуються, змінюються і при цьому номінують як точні, так і неточні ознаки. На синтагматичному рівні числівники позначені біфункціональністю, тобто вони реалізують квантитативну та нумеративну функції. Поза текстом числівники вживаються для позначення точної кількості. Емпіричний матеріал свідчить про домінуючий характер числівників у парадигматичній групі квантитативності, вони становлять ядро квантитативних словесних знаків і є базовими в лексико-семантичному полі кількості.

Для поля кількості характерними ознаками є багатоярусність і багатоаспектність. Стратифікація його (поля) зумовлена гіперо-гіпонімічними відношеннями компонентів.

Семантична модель категорії кількості об'єктивується реальним буттям предметів та явищ дійсності, а також – загальноісторичним досвідом пізнання кількості:

Фразеологія – це конденсований досвід соціуму, минуле та сучасне якого відлунюються у фразеологічних одиницях (ФО) мови. Універсальним є те, що ФО вступають у двобій не тільки з вихідними синтаксичними структурами, а й у «смертельний двобій» з усталеною фразеологією. Фразеологія як проміжний рівень перебуває на векторах лексико-семантичного рівня. Фразеологія – як система непрямих номінацій – пов'язана з окремими зонами буття, із людиною та її діяльністю, має антропоцентричний характер.

У кожній мові є стійкі словосполучення, які за змістом та синтаксичною функцією рівнозначні слову. Ці словосполучення належать до полілексемних мовних одиниць із синкретичним наповненням, специфічною структурно-семантичною будовою та лексикалізацією.

До фразеологізмів відносять прислів'я, приказки, крилаті вислови [Овсянко 2016]. Більшість фразеологізмів з'явилися в процесі спостереження за навколишньою дійсністю – суспільними процесами, виробничою діяльністю й побутом, морально-етичними нормами і родинними стосунками, природним середовищем, тваринним та рослинним світом. Процес створення фразеологічних одиниць складається з двох етапів. Перший полягає у тому, що певні звуки, складені у слово, набувають значення. Другий етап – це коли сполучення, яке складається з декількох слів, кожне з яких має у словнику власне значення, набуває нового значення, що не тотожне, відрізняється від значення будь-якого зі слів-компонентів фразеологічної одиниці.

Компоненти фразеологічних одиниць із числівником здатні семантично модифікуватися, їм притаманні відтворюваність, стабільність структурних компонентів, цілісність значення, непроникність. Усі ці ознаки зближують фразеологізм зі словом. Числівники у вільних словосполученнях співвідносяться з реальними об'єктами, вказують на їх точну або приблизну кількість. На значення числівників в умовах фразеологічного сполучення впливають компоненти оточення: перехрещення і включення їх смислів у семантику цільної одиниці. Загальний смисл фразеологічних одиниць обумовлюється сукупністю значень складових (ефект ab , а не $a+b$). Фразеологічні одиниці із числівником – ФО(ч), як вторинні одиниці, репрезентують відхилення від традиційної структури та семантики вихідних словосполучень. Вивчення поверхневої та глибинної структур ФО(ч) є актуальним з огляду на сьогоденну вагомість когнітивних досліджень, експлікацію дієвості людського фактора.

У полілексемній структурі постійно протиставляються узуальна форма – оказіональній, об'єктивна оцінка – суб'єктивній, вихідна структура – похідній, первинні одиниці – вторинним, нейтральна лексика – експресивно-емоційній, національний пласт – транснаціональному тощо. Синкретизм пронизує двобій діад – лексикалізацію [Домброван 2012; Єнікеева 2006; Зацний 1999; Кобякова 2007; Пихтовникова 2012]. ФО(ч) утворюють сектор вторинної номінації, корелюють із конотативною лексикою, омовлюють етношарм носіїв мови. Облігаторним при цьому є збереження змісту ФО(ч), факультативним – лексико-синтаксичних паралелей. У семантичній скарбниці зіставлених одиниць зберігається когнітивний досвід. Відомо, що ФО(ч) у своїй еволюції обіймають первинні та вторинні знаки. Вихідні (первинні) нумеральні словосполучення (НумС) лексикалізуються у вторинні, похідні фразеологічні конструювання. У новоутворених, секундарних одиницях кількісне

наповнення модифікується в якісне або субстантивне. Синкретизм ФО(ч) є діасинхронічним явищем, що діє на просторах синкретемії.

Таблиця 1

Реалізація ФО (ч) кількісних та кількісно-якісних значень

ФО (ч)	Кількісні значення	Кількісно-якісні значення
1	2	3
<i>two and two</i>	попарно	
<i>two by two</i>	по двоє	
<i>two bits</i>	25 центів	
<i>two dogs over one bone seldom agree</i>		двом собакам однієї кістки не поділити
<i>two upon ten</i>		уважно дивитися, бути уважним
<i>to be in two minds</i>		бути в нерішучості
<i>when two Sundays meet together</i>		ніколи

Повної десемантизації в умовах ФО(ч) зазнають, в основному, позначення чисел малого порядку, що зумовлено їх частотою вживання. Об'єктивними показниками десемантизації числівників за умов стабільного контексту є: 1) заміна числівників іншими кількісними словами; 2) взаємозамінність числівників при збереженні загального значення ФО(ч); 3) заміна числівників словами некантитативної семантики; 4) опущення числівників у ФО(ч).

Лексична система має особливий вимір – епідигматичний, тобто словотвірний, без якого неможливо ґрунтовно охарактеризувати семантику слова. Актуальність осмислення проблем словотвору є нагальною для параметризації частиномовного вимірювання. Словотвір виходить за межі лексичної системи, він є базою деривації, утворення секундарних конструювань, вихідними формами яких служать як і слова, так і словосполучення (тобто одиниці широкого представлення). Словотвір – це упорядкована, структурно багатовимірна система. Властивості та функції елементів дериваційної системи в цілому корелюють із системотворчими властивостями всієї мовної парадигми. Характер деривації залежить не тільки і не стільки від виявлення її чіткої структурної організації, скільки від функцій, які вона виконує [Єнікеева 2006].

Словниковий фонд сучасної англійської мови постає перед нами у сьогоденному лінгвістичному корпусі мовних одиниць, структурно-семантичне призначення яких є вагомим для осмислення інтеграції екстра- та інтралінгвальних чинників синкретизму, розуміння структурно-семантичної природи семіотичних знаків. З огляду на тенденції сучасних досліджень денумеративи у роботі розглядаються у річищі їх поверхневих та глибинних структур, еволюційно-інволюційної динаміки частиномовного буття і лексико-семантичного поля кількості. Денумеративи осмислюються шляхом порівняльної параметризації вихідних та похідних одиниць, вивчення явища синкретизму в наскрізній динаміці та семантичній девіації корелюючих слів. Порівняльне осмислення корелюючих одиниць об'єктивує їх лінгвістичний статус, специфічні системно-функціональні ознаки у науковій картині світу. Корелюючі групи слів пов'язують специфічні словотворчі асоціації – семантичні та вербокративні. Деривація діє бівекторно, у поверхневих та глибинних структурах. Об'єкт представлений у вкрапленнях стосовно їх самоорганізації, самоконтролю та самодобудови, закладених у тріаді інформації, матеріалу та енергії.

Вчення про словотворення є важливою частиною мовознавства. Останнім часом в умовах глобалізації спостерігаються інтенсивні процеси словотворення. Найбільш рухливим та динамічним вважають лексичний рівень мовної системи, розвиток якого пов'язаний з появою нових слів та словосполучень – як за формою, так і за змістом. У зв'язку з цим

значущим є осмислення словотворчої парадигми сучасної англійської мови, тенденцій їх формального та семантичного становлення.

Однак термін *дериват* не обмежується позначенням словотвірних процесів і має широке застосування в лінгвістиці, тому що дериваційні процеси відбуваються на всіх рівнях мови. Ми приймаємо думку С. М. Єнікєєвої, що у разі словотворення відбувається вербокреація, яка визначає процеси та результати формування похідних лексичних одиниць, які здійснюються шляхом утворення абсолютно нових мовних знаків. Важливою характеристикою деривата є словотвірна структура, що розподіляє слова на елементи, що беруть участь у творенні слова [Єнікєєва 2006]. Дериват – представник цілого класу найменувань, які утворені за певними моделями.

Похідне слово характеризується єдністю трьох елементів: 1) частини мови твірного слова; 2) семантичної кореляції між твірним словом та похідним; 3) формального співвідношення між похідними та твірними словами (однаковість способу словотворення, а для афіксальних способів – тотожність афікса). Дериваційний компонент є базовим у процесі переорієнтації номінативних одиниць сучасної англійської мови. Вихідним та похідним одиницям притаманна спільна сема числа, яка повністю не зникає (повнозначні слова), а залишається фоном (службові слова). Таким чином, новоутворені денумеративи змінюють свої функціональні або граматичні та лексичні характеристики. Цей процес носить діасинхронічний характер. Функціональна зміна слів передбачає перехід мовної одиниці в нову якість. Основні моделі функціональної зміни проявляються на таких векторах:

- морфема → лексема (*-teen* → *her teens*);
- лексема → морфема (*some* → *thirtysome*);
- лексема → речення (*five* → *Five!* (*вімання*));
- словосполучення → складне слово (*car with four wheels* → *four-wheel car*).

Виникнення нових слів, їх здатність конструювати нові одиниці та словосполучення сприяють розширенню словникового складу, еволюції його складників. Числівникам як вихідним одиницям денумеральних утворень притаманні «сім чудес» – ознак їх життєпису.

Перше «чудо». Древні вчені співвідносили число з предметом, а потім – з ейдосом, логосом, поняттям. Число – це світ. Числівники – це мовознавство. Багато числівників має індоєвропейські корені. Рука та тіло людини були інструментами лічби та вимірювання, про що нам нагадують лексеми англ. *five* (*finger*), *toe* (*ten*), *brace* (*arm*). Пор. п'ятеричну, десятиричну і двадцятиричну системи.

Синкретизм предметності та нумеральності (друге «чудо») простежується у семантиці назв першого десятка. З плином часу предметне значення вивітрується, числівники перетворюються в назви абстрактних чисел.

Основні функції (третє «чудо») числівників нагадують про їх предметність, яка стає прозорою в основних функціях досліджуваних слів. Предметність цих номінацій полягає у їх призначенні – бути кількісною мірою дискретних одиниць. Квантитативна функція спрацьовує з дискретними референтами, напр. англ.:

*Ten green bottles hanging on the wall
And if one green bottle should accidently fall,
Then nine green bottles hanging on the wall.*

Четверте «чудо» числівників полягає у їх термінологічності, приналежності до «чистих термінів» (термін А. Е. Супруна) за межами конситуації, в лексикографічних дефініціях. У мовленні ці номінації відкриті процесам детермінологізації, синонімізації, антономізації, експресивності, емоційності, семантичній розмитості, втраті ригористичності, точності. Детермінологізація генерує феномени приблизності та фразеологізації.

П'яте «чудо». Фразеологічним одиницям із числівниками притаманне явище семантичної девіації – спочатку деквантифікації, а потім – спустошеності. На фразеологічних просторах однойменні одиниці омовлюють поняття *багато*, *мало* та якісну оцінку.

У парадигмі фразеологічних одиниць діючими є процеси номінації предметів, їх кількісних та якісних характеристик, а також наявність корпусу зі спустошеними числівниками (шосте «чудо»), які вживаються у функції декору, напр.:

англ.	рос.
<i>One, two, three,</i>	<i>Раз, два, три, четыре, пять</i>
<i>Sparrows in a tree,</i>	<i>Вышел зайчик погулять.</i>
<i>Four, five, six,</i>	<i>Раз, два, три, четыре,</i>
<i>Tiny little sticks,</i>	<i>Пять, шесть, семь,</i>
<i>Seven, eight, nine,</i>	<i>Восемь, девять, десять</i>
<i>This nest is mine.</i>	<i>Выплывает белый месяц.</i>

Сьоме «чудо» стосується епідигматичної функції числівників в ендозоні денумеративів – секундарних конструкцій типу *alone, lonely, only, between, twins, thrice*.

В англійській мові числівники другого десятка утворюються адитивно та семантизують значення складених чисел: *eleven* – ‘одиниця, що залишилася (*leave*) після десяти’, *twelve* – відповідно ‘двійка після десяти’. У формах цих числівників принцип адитивності візуально стертий на відміну від числівників на позначення 13 – 19 (прозорих у своїй мотивації), але цим числівникам, як і усій групі назв другого десятка, притаманний єдиний принцип побудови. Спільним структурним компонентом у числівниковій групі виокремлюється морфема *-teen*, напр.: англ. – *thirteen, fourteen, sixteen*. Числівники наступного рангу утворюються від числівників першого десятка з додаванням суфікса *-ty*, напр.: англ. – *twenty, thirty, sixty*. У номінаціях зазначених дериваційних груп виокремлюються відповідно етимологічні дублети *-teen* та *-ty*, які походять від лексеми *ten*, та імплікують відповідно процеси додавання та множення.

Лексичні одиниці, що становлять об’єкт нашого дослідження, як і всі інші мовні одиниці, завдячують своїм становленням і функціонуванням позамовним і внутрішньомовним чинникам. Дієвим є чинник синкретизму – двобою різних тенденцій, матеріалу та інформації. Семантична структура денумеральних дериватів відображає становлення нумерального корпусу лексики, образотворчу спроможність мови, адаптивні можливості квантитативних одиниць. Поповнення словника є головним законом розвитку будь-якої мови, без якого вона не могла б виконувати свою поліфункціональність. Денумеральна деривація виступає як одне із джерел його (словника) поповнення, створюючи нові словотвірні ланцюжки та гнізда. Денумеральний дериват повністю або частково зберігає семантику своєї твірної одиниці, вбираючи в себе квалітативні й оцінні ознаки, напр.: англ. – *two heads* → *two-headed dog*; *three corners* → *three-cornered room*; *five years old* → *five-year-old kid*; *seven storeys* → *seven-storeyed building*. Експресія, яскравість та семантична різноплановість успадковуються від вихідної одиниці й розвиваються на матеріалі похідної одиниці. У корелюючих корпусах числівники є вихідними, в той час як денумеративи – похідними.

Тип похідних денумеративів представлений гетерогенно в структурному та семантичному річищі. Структурними типами є частиномовні, продуктивні / непродуктивні, частотні/ нечастотні, повнозначні та службові, композити, конверсиви, афіксоїди. Види денумеративів представлені таким чином: денумеративи-іменники, денумеративи-прикметники, денумеративи-займенники, денумеративи-прислівники, денумеративи-дієслова та денумеративи-службові слова. Денумеративи походять від числівників, коренева морфема яких може поєднуватися як із суфіксами, так і з іншими морфемами, або без них, напр.: англ. – *once, twofold, fiftysome, thirtysomething, to ten, the two*. Утворені від числівників слова зберігають вихідну сему числа, набувають самостійного лексичного значення, тобто стають семантично-похідними одиницями – денумеративами. Маркерами словотвірного гнізда є:

- спільність твірної основи як вихідної одиниці для денумеральних утворень;
- послідовність векторів словотвору;

- детермінація вибору моделей нормами мови;
- наявність семи числа у повнозначних похідних одиницях;
- кореляція секондарних утворень;
- упорядкованість зв'язків епідигматичного гнізда.

Ознаки словотвірного гнізда відзеркалюють характер створення денумеративів за іманентними моделями мови.

Валоративною у **перспективі** залишається розробка адекватних ідей, положень, понять у домені синергетизму.

Література

- Домброван Т. І. Аплікативний потенціал синергетичної парадигми в лінгвістиці / Т. І. Домброван // *Studia Philologica* (Філологічні студії) : зб. наук. праць / ред. колегія: І. Р. Буніятова, Л. І. Белехова, О. Є. Бондарева [та ін.]. – Київ : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2012. – Вип. 1. – С. 79-84.
- Єнікеева С. М. Системність і розвиток словотвору сучасної англійської мови : монографія / С. М. Єнікеева. – Запоріжжя : Запорізький нац. ун-т, 2006. – 303 с.
- Жлуктенко Ю. О. Порівняльна граматики української та англійської мов / Ю. О. Жлуктенко. – К. : Рад. школа, 1962. – 160 с.
- Зацний Ю. А. Розвиток словникового складу англійської мови в 80–90-ті роки ХХ століття : автореф. дис... д-ра філол. наук : 10.02.04 / Ю. А. Зацний. – К., 1999. – 32 с.
- Кобякова І. К. Креативне конструювання вторинних утворень в англійському дискурсі / І. К. Кобякова. – Вінниця : Нова книга, 2007. – 128 с.
- ЛЭС – Лингвистический энциклопедический словарь – Гл. ред. В.Н. Ярцева. – М. : Сов. Энциклопедия, 1990. – С. 446-447
- Овсянко О. Л. Модифікації англійських прислів'їв на просторах публіцистичного дискурсу / О. Л. Овсянко // *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки. Серія «Філологічні науки»*. – 2016. – № 6 (331). – С. 57-63.
- Пименова М. В. Языковая картина мира : учеб. пособ. / М. В. Пименова. – 2-е изд., испр. и доп. – Кемерово : КемГУКИ, 2011. – Вып. 7. – 106 с. (Серия «Славянский мир»).
- Пихтовникова Л. С. Лингвосинергетика : основы и очерк направлений: монография / Л.С. Пихтовникова. – Х. : ХНУ им. В. Н. Каразина, 2012. – 180 с.
- Приходько А. М. Концепти і концептуальні системи в когнітивно-дискурсивній лінгвістиці / А. М. Приходько. – Запоріжжя : Прем'єр, 2008. – 332 с.
- Супрун А. Е. Славянские числительные. Становление числительного как части речи / А. Е. Супрун. – Минск, 1969. – 232 с.
- Швачко С. О. Слова міри та ваги : лінгвокогнітивні аспекти : монографія / С. О. Швачко. – Суми : Вид-во СумДУ, 2008. – 132 с.
- Швачко С. О. У царині денумеральних конструювань : навч. посіб. / С. О. Швачко, О. А. Шуменко. – Суми : Сумський державний університет, 2013. – 198 с.
- Энгельс Ф. Анти-Дюринг. – К. Маркс, Ф.Энгельс. // Соч. 2-е изд., Т.20. – С. 5-338.
- Dantzig T. Number : the language of science / T. Dantzig. – N.Y. : Anchor Books, 1956. – 345 p.

УДК 811.112.2'42

ШЕВЧЕНКО В. М.

(Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна)

ІСТОРИЧНА ДИНАМІКА КОМІСИВНИХ ПЕРФОРМАТИВІВ У НІМЕЦЬКОМОВНОМУ ДІАЛОГІЧНОМУ ДИСКУРСІ XV–XXI СТ.

Статтю присвячено вивченню історичної динаміки комісивних мовленнєвих актів перформативної форми у німецькомовному діалогічному дискурсі та встановленню сталих та перемінних характеристик комісивних перформативів в діахронії. Історичні зміни комісивних перформативних мовленнєвих актів стосуються перформативних дієслів і прагматичних маркерів. Значному варіюванню підлягають набір і частотність перформативних дієслів, які виражають обіцянку. У дискурсі ХХ–ХХІ ст. зменшується кількість перформативних дієслів та маркерів з семантикою обіцянки і натомість спостерігається збільшення частотності імпліцитних комісивних перформативів, а також комісивних перформативних мовленнєвих актів у метакомунікативній функції.

Ключові слова: *діахронія, комісив, метакомунікація, обіцянка, перформативне дієслово, прагматичний маркер.*

Шевченко В. М. Историческая динамика комисивных перформативов в немецкоязычном диалогическом дискурсе XV–XXI вв. Статья посвящена изучению исторической динамики комисивных речевых актов перформативной формы в немецкоязычном диалогическом дискурсе и установлению инвариантных и переменных характеристик комисивных перформативов в диахронии. Исторические изменения комисивных перформативных речевых актов касаются перформативных глаголов и прагматических маркеров. Значительному варьированию подвергаются набор и частотность перформативных глаголов, которые выражают обещание. В дискурсе ХХ–ХХІ уменьшается количество перформативных